

VREDE IN EUROPA, MET ALLE GEWELD

Bijeenkomst Pax Christi

Utrecht, 21 juni 2022

In het jaar 1950 vindt in Parijs, de officiële oprichting plaats van „Pax Christi Internationalis“, de internationale vredesbeweging van de rooms-katholieke Kerk, begonnen nog voor het einde van de wereldoorlog (in 1945) als verzoenings- beweging tussen de Fransen en de Duitsers, en later met vertakkingen in Europa en in andere continenten. Het is een beweging vanuit de samenleving, die zich inzet voor meerdere vraagstukken die gerelateerd zijn aan de vredesproblematiek, met een focus op demilitarisatie, veiligheid en wapenhandel, economische rechtvaardigheid en ontwikkeling, mensenrechten en oplossing van conflicten.

De vereniging bestaat uit meerdere nationale secties, categoriale groepen en geaffilieerde organisaties, Ze is aanwezig in tientallen landen verspreid over vijf continenten. In de secties zijn verschillende culturen vertegenwoordigd, die allen bijdragen tot de dialoog over vrede, gerechtigheid en verzoening.

Ze verleent tevens steun aan internationale organisaties die ten doel hebben de internationale samenwerking voor vrede en gerechtigheid in de wereld. Zo heeft de De Nederlandse sectie steeds steun verleend aan het proces van de Europese Eenwording , dat begonnen is met het voorstel van Robert Schuman en Jean Monnet op 9 mei 1950 tot de oprichting van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal: “de eerste concrete kern van een Europese Federatie, die onontbeerlijk is voor het handhaven van de vrede” Het Europese eenwordingsproces begint als een vredesproject, een formidabel initiatief om de grondstoffen van de oorlogsindustrie onder internationale controle te brengen en zo conflicten te voorkomen en de verdeeldheid in het continent te stoppen. Tegelijkertijd is het bedoeld als “een aanbod aan de gehele wereld zonder onderscheid en uitsluiting, om bij te dragen aan de verbetering van de levensstandaard en aan de bevordering van de wereldvrede”, met de uitdrukkelijke vermelding van “de realisering van een van de essentiële taken de ontwikkeling van het Afrikaanse continent” (Schuman). De EU is dus begonnen als een vredesproject door grondleggers die geen calculerende economen waren, maar mensen met een visie en een visioen van vrede en gerechtigheid.

In een rapport van Pax Christi aan het Nederlands Episcopaat (september 1995) staat: „het is onze overtuiging dat een verdere Europese integratie op economisch en politiek niveau, met inbegrip van de Midden- en Oost-Europese landen, het belang van de vrede zal dienen“. Het rapport bepleit tevens „een versterking van consensus op het terrein van buitenlands beleid van de EU-lidstaten : een consensusvorming die noodzakelijk is ter wille van politieke effectiviteit . . . een voorwaarde hiervoor is een samenhangende visie op Europa“ (pag. 41). Vanuit de RK-kerk voert de COMECE (Commissie van bisschoppen van de EU-lidstaten) in Brussel een constructief-kritische dialoog met de EU-instellingen op basis van de humane grondbeginselen van de christelijke sociale leer. Het zijn deze principes die geleid hebben tot het starten van het Europese eenwordingsproces en ze dienen leidend te blijven voor de verdere ontwikkelingen,

in antwoord op de nieuwe verworvenheden en crises, waarmee de mensheid geconfronteerd wordt.

Ze zijn onmiskenbaar vastgelegd in het Verdrag van Lissabon en in het Handvest van de grondrechten van de EU.. Het zijn de twee fundamentele beginselen van enerzijds de onvervreembare en ondeelbare waardigheid van de menselijke persoon met de daaruit voortvloeiende mensenrechten, en anderzijds het algemeen belang dat de particuliere en nationale belangen overstijgt en dat het oogmerk is van de sociale en politieke structuren. Deze beide beginselen worden nader in concreto toegepast en aangewend in de samenleving op alle niveaus door de beginselen van subsidiariteit en solidariteit.

De grondwaarde van de human dignity' is onvoorwaardelijk en niet onderhandelbaar. Ze is ingegrift in de menselijke natuur, vóór iedere ordening van de samenleving. Ze is met het menselijk bestaan 'voorgegeven', vóór iedere civiele wetgeving en iedere politieke en economische besluitvorming. Ze is de basis van de rechten van de mens. Deze rechten worden in vele constituties (ook van de VN en de EU) als onaantastbaar en ondeelbaar erkend. Ze betreffen allereerst iedere mens afzonderlijk, zonder onderscheid. Het is daarom onaanvaardbaar dat velen deze waardigheid feitelijk verliezen door inhumane levens- omstandigheden, medische verwaarlozing, gebrek aan onderwijs, of dat deze hun ontzegd worden door discriminatie, onderdrukking, geweld, terrorisme, oorlog, of zelfs genocide. Vervolgens gelden ze voor héél de mens. De mens is als 'persoon' niet alleen een fysiek individu, ze is ook psychisch, sociaal en politiek, cultureel, moreel en spiritueel en dit als ondeelbaar levend wezen, zonder reductie of dualisme. ' Heel de mens' omvat in het bijzonder de relationele binding met de medemens en met hetgeen ons overstijgt.

Het tweede beginsel complementair aan het eerste is het common good.. Mensen zijn allen deel van een gemeenschap, op elkaar aangewezen, van elkaar afhankelijk en voor elkaar medeverantwoordelijk. Het algemeen welzijn heeft als doelstelling de best mogelijke voorwaarden te scheppen voor een humaan en humaniserend bestaan voor allen, zodat recht gedaan wordt aan de basisbehoeften van het bestaan van alle leden van de samenleving. Allen zijn daarvoor medeverantwoordelijk, maar het is de taak van de overheid om op ieder niveau ervoor te zorgen dat haar beleid dit algemeen welzijn dient, door de integrale ontwikkeling van groepen en personen te bevorderen en de arme en kwetsbare mensen te beschermen.

Deze beginselen van de sociale leer overstijgen de politiek en de economie, ze zijn meta-politiek en meta-economisch. De uit de menselijke waardigheid voortvloeiende rechten worden niet door de staat geconstitueerd. De staat, de politiek en de economie zijn gehouden de mensenrechten ten allen tijde te respecteren en te waarborgen, ook als dat zou indruisen tegen een verondersteld nationaal belang.

Bij de principes van de sociale leer gaat het vervolgens evenmin om leerstellingen op grond van geloofsopvattingen, maar om ethische principes die ook voor geloofsgemeenschappen geldig zijn, voor iedere mens, zonder onderscheid van religie of levensbeschouwing. Dit houdt in dat niet alleen de civiele overheden, de politici en de ondernemers, maar ook de leiders van godsdiensten, kerkelijke en maatschappelijke groeperingen voortdurend hun beleidsplannen en

-beslissingen dienen te toetsen om door gezamenlijke inspanning te komen tot de juiste afwegingen omtrent universele grondwaarden in antwoord op de actuele problemen en uitdagingen. De EU dient allereerst een waardengemeenschap te zijn. Ze dient zich steeds opnieuw in haar opbouw en uitbouw te oriënteren op de grondwaarden van

‚human dignity‘ en ‚common good‘ en op de wijze en mate, waarop en waarin deze waarden in de praktijk worden verwezenlijkt in subsidiariteit en solidariteit.

De menselijke waardigheid vraagt om de toepassing van de subsidiariteit. Dat betekent dat hogere organen niet overnemen wat lagere kunnen en zouden moeten doen (recht en plicht), integendeel dat ze deze organen faciliteren. Het gaat dus uit van het recht daadwerkelijk te participeren in de samenleving, op elk niveau, lokaal, nationaal, internationaal.

Het beginsel van het algemeen welzijn vraagt om toepassing van de solidariteit ofwel de bereidheid om effectief bij te dragen aan de verwerkelijking van het ‚common good‘ op alle niveaus, met persoonlijke inzet, met matiging van eigen interesses, met aandacht en zorg voor noden in de eigen samenleving en elders, met daadwerkelijke steun van menskracht en middelen. Dit geldt allereerst in ons eigen land, waar nog honderdduizenden mensen leven onder het bestaansminimum. Het geldt in hoge mate voor de solidariteit wereldwijd.

Daarvoor is een oprechte en transparante dialoog vereist, zowel tussen de lidstaten onderling als tussen de lidstaten en de Eu-instellingen: vanuit een zelfkritisch vermogen, met openheid voor positieve elementen bij de gesprekspartners en met de bereidheid de krachten te bundelen voor het algemeen belang.

Een dergelijke dialoog is een onontbeerlijke voorwaarde om de gevaren die de Europese samenwerking en eenwording bedreigen, te overwinnen. Met name de tendens tot ‚renationalisering‘, een beweging terug naar het niveau van de nationale lidstaat om aldus meer en allereerst het nationale belang en de eigen autonomie veilig te stellen. Vaak gaat deze tendens gepaard met een over-accentueren van de eigen nationale identiteit, hetgeen gemakkelijk kan leiden tot nativisme of nationalisme, waarbij de Unie als een bedreiging gezien wordt, welke dient te worden bestreden. Met name bij referenda en verkiezingen. Electorale belangen worden dan vaak bepalend, en de kiezers worden op een populistische wijze beïnvloed ten koste van algemene waarden en belangen.

Dergelijke ontwikkelingen worden des te gevaarlijker in tijden van crises. De economische en financiële crisis binnen de EU, en met name de eurolanden, voert tot ontsolidarisering, niet alleen tussen de lidstaten, maar ook tussen groeperingen in de ‚civil society‘, waarvan dan weer de zwaksten en de meest kwetsbaren - werklozen, vluchtelingen, migranten - het slachtoffer worden. Tevens ontstaat er een diep wantrouwen tegenover de politiek en de politici, zelfs een zich afkeren van de politiek. Hierdoor dreigt er ook een ‚crisis van de democratie‘ te ontstaan, welke funeste uitwerkingen kan hebben met name voor de EU, die veelal gezien en ervaren wordt als een supermacht, die zich van buitenaf oplegt.

Bovendien worden vele mensen onzeker en bezorgd over de toekomst, vanwege nog andere crises die de internationale gemeenschap bedreigen: de klimaatcrisis, de energie- en watercrisis, de handel- en voedselcrisis, politieke crises, die al te vaak uitmonden in geweld en gewapende

conflicten, die zelfs de wereldvrede kunnen bedreigen. Daarbij dreigt het ideaal van de EU als vredesproject te vervagen.

Tenslotte is er het voortschrijdende proces van de globalisering, een sociaal-economisch proces, dat bevorderd wordt door de moderne verworvenheden van wetenschap en techniek. Het is een onontkoombaar en onomkeerbaar proces, dat door velen als bedreigend voor de mensheid wordt ervaren. Toch is het in zich een neutrale ontwikkeling, niet zonder risico's, maar ook met positieve aspecten en mogelijkheden van ontwikkeling en verspreiding van de rijkdom over de planeet. Wanneer echter het proces slecht begeleid en gestuurd wordt, kan het ook leiden tot grotere armoede en ongelijke verdeling van de aardse goederen, wanneer de rijke landen hun eigen belangen laten overwegen in egoïstische en protectionistische projecten.

Juist de Europese Unie laat zien dat een bundeling van krachten, door meerdere lidstaten tot stand gebracht en uitgevoerd volgens de principes van solidariteit en subsidiariteit, kan leiden tot een positieve, humane ontwikkeling. De Europese Unie heeft 'in kleinere proportie' geanticipeerd op hetgeen op wereldniveau nog te doen staat. In de afgelopen 70 jaar hebben de nationale lidstaten van de Unie op vreedzame wijze daar, waar het nodig en gewenst was, delen van hun soevereiniteit aan een hogere instantie afgestaan om zo gezamenlijk de realiseringmogelijkheden voor het algemeen belang te vermeerderen. Uit deze voorsprong ontstaat een verplichting om zich te engageren voor een soortgelijk model van federatieve samenwerking op wereldniveau, om antwoorden te vinden op de nieuwe noden en uitdagingen, waarmee de mensheid geconfronteerd wordt.

De beide principes van solidariteit en subsidiariteit zijn dynamische en progressieve principes, en zijn onontbeerlijk voor de oplossing van wereldproblemen. Ook wereldwijd is het noodzakelijk internationale regelingen en structuren te scheppen voor het volvoeren van opgaven die de competenties van de afzonderlijke naties overstijgen en die slechts op wereldniveau afdoende kunnen worden afgehandeld. Solidariteit en subsidiariteit zijn onmisbare grondrichtlijnen voor de twee grondprincipes van een humane en humaniserende samenleving: de ondeelbare en onaantastbare 'human dignity', met de inachtneming van de daaruit voortvloeiende mensenrechten, en het wereldomspannende 'common good', welke beide in toenemende mate slechts universeel te realiseren zijn. Deze richtlijnen bepalen reeds de tussenstatelijke betrekkingen binnen de Europese Unie, ze zijn echter even onontbeerlijk voor de internationale betrekkingen wereldwijd. Juist op grond van haar ervaringen en verworvenheden is de Europese Unie geroepen om aan de dialoog over de vormgeving van structuren op wereldniveau ten gunste van het algemeen belang en van de verdere ontwikkeling van het volkerenrecht geloofwaardig en effectief bij te dragen. Dat vraagt politieke visie en moed van de regeringsleiders, zeker in deze tijd, waarin onzekerheid over de toekomst bij de mensen steeds meer toeneemt.

En welke bijdrage kan de niet-statelijke organisatie Pax Christi aan de dialoog geven, naast het constructief-kritisch monitoren van de ontwikkelingen van het vredesproject "Europese Unie"?

Als salesiaan van Don Bosco wil ik graag aandacht vragen voor de dialoog over Europa en de wereld met de jongeren. Vooral zij dienen geïnteresseerd en gehoord te worden met betrekking tot de Europese eenwording en met de problemen van vrede en gerechtigheid in de wereld.

Vooral de jongere generatie zal ons volwassenen voortdurend kritisch dienen te bevragen en te eisen dat deze problemen afdoende en zonder uitstel worden opgelost. Zij en hun kinderen en kleinkinderen worden in de toekomst geconfronteerd met de desastreuze gevolgen van onverantwoord beleid en schuldige nalatigheid nu. De intergenerationele dialoog is urgent en onmisbaar, ook om hen te begeleiden in het besef en de inzet van hun verantwoordelijkheid voor de toekomst van de mensheid.

Tot slot wil ik nog Titus Brandsma meegeven als inspirerend voorbeeld van onvoorwaardelijke inzet voor vrede en gerechtigheid. Hij werd op 15 mei 2022 heilig verklaard door paus Franciscus. Titus was medeoprichter en lid van de vooroorlogse RK Vredesbond in ons land. In 1931 waarschuwde hij krachtig tegen de toenemende oorlogsdreiging. In 1934 protesteerde hij tegen de een jaar eerder in Duitsland aan de macht gekomen rijkskanselier Hitler en tegen de verderfelijke opvattingen en dreigende gevaren van de nationaal-socialistische ideologie, welke de liefdesopdracht van het evangelie afwees en bestreed (T. Crijnen, pag. 304-306). Het was deze boodschap van vrede en verzoening die Titus uitdroeg, zoals blijkt uit de volgende citaten

- "Ik zou de vredesboodschap van Christus willen herhalen, doen weerklinken over heel de wereld, ongeacht wie er naar mij luistert. Ik zou ze willen herhalen, zodat zij luisteren moeten wie eerst het hoofd afwenden, totdat allen haar hebben vernomen en begrepen. Juist het feit, dat alom aan de vrede wordt gewanhoopt, dwingt mij te luider de vredesboodschap af te kondigen. Ik erken dat die vredesboodschap, hoezeer zij weerklink vond in veler harten, door de geschiedenis slecht is verstaan en ook in deze tijd altijd nog door velen niet begrepen wordt. Oorlog is op oorlog gevolgd, en de vrede die de volkeren moe van de strijd sluiten, draagt de kiem van nieuwe oorlogen in zich. Je kunt het probleem van de oorlog dus niet geïsoleerd beschouwen als een tijdelijke ontwrichting. Onze oorlogen zijn slechts de afspiegeling van de mentaliteit van onze samenleving. Vredeswerk begint altijd dicht bij huis. Allereerst in mij zelf en in de anderen met wie ik leef van dag tot dag. Op dit niveau moet er gewerkt worden aan een houding van belangeloze liefde die geeft om niet. Niet wat ik krijg is van belang, maar wat ik mag geven."

Deze woorden van Titus Brandsma kunnen nog steeds gelden als programmatisch voor elke christelijke vredesbeweging!

+ A. H. van Luyn sdb
oud-voorzitter Pax Christi